III. Razlike u samoglasnicima

polj. i/y	ę	ą	ó	Ø
hrv. i	Ø	Ø	Ø	r o
izgovor	/en/ /em/	/en/ /om/[23]	u	

Osnovni cilj ovoga članka je da pomogne jugoslavenskim izvornim govornicima, novinarima, spikerima, redaktorima, lektorima i drugim ljudima koji često dolaze u dodir s poljskim vlastitim imenima.

Sažetak

Neda Pintarić, Filozofski fakultet, Zagreb
UDK 801.4.:808.4:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 18. svibnja 1987.

Spelling and Pronunciation of Polish Proper Names

The paper discusses the phonology of Polish proper names in Croatian.

O TRANSKRIPCIJI VLASTITIH IMENA IZ NJEMAČKOG JEZIKA

Domagoj Grečl

Jedan od važnijih događaja u našoj kulturi u 1986. godini jest i pojava Anić-Silićeva *Pravopisnog priručnika hrvatskoga ili srpskoga jezika.* Ne bih sada ulazio u vrednovanje toga priručnika (koji, s pravom, zaslužuje najvišu ocjenu) nego bih se osvrnuo samo na jednu nepreciznost. Naime, Pravopisni priručnik u posebnom poglavlju (na tridesetak strana) obrađuje transkripciju i transliteraciju stranih vlastitih imena. Ovdje je prvi put u našoj pravopisnoj praksi jasno razlučena transkripcija od transliteracije. Po Priručniku, zadaća je transkripcije „da utvrdi način izgovaranja kojim se približno (cilj joj je: što točnije) ostvaruje izvorni način izgovaranja". Još je jedna novost u našim pravopisima što Priručnik razrađuje transkripciju odn. transliteraciju za svaki jezik posebno, naročito opsežno za one jezike koji se ne služe latiničkom grafijom (obrađeno je oko 30 jezika).

[23] U kosim zagradama dajemo približni izgovor poljskih nazalnih samoglasnika, poljsko meko i tvrdo *i/y* u nas se realizira kao jedno srednje *i*, *ó* postoji u zatvorenom slogu kao *u*, a u otvorenom slogu mijenja se u *o*. Poljski jezik nema vokalnog *r* kao naš jezik.

Zapravo, držim da nije zadaća pravopisa da propisuje kako će se strana imena izgovarati: to bi trebao regulirati poseban ortoepski priručnik. Dovoljno je da pravopis konstatira da se strana imena, prvenstveno ona koja su pisana latinicom, pišu izvorno, a o njihovu izgovoru ne bi trebao ništa govoriti. Što se pak izgovora tiče, složio bih se sa stavom iznesenim u članku Zrinke Babić: *Izgovor stranih imena* („Jezik", 32, 49–56) da se sve varijante izgovora stranih imena svode na dva načela: izvoran izgovor i uklopljenost u naš glasovni sustav. Prvi način podrazumijeva poznavanje dotičnog jezika, a drugi, za koji je i potrebna ovakva transkripcija, zamjenu stranih glasova našim glasovima.

Zadržao bih se samo na transkripcijskom sustavu koji je u Priručniku predložen za njemački jezik. Čini mi se da je, u ovakvu obliku, on nepotpun, odnosno da neke formulacije, neka pravila dovode do nejasnoće.

Odmah bih prešao na konkretne primjedbe!

Već sam zastao kod prve rečenice,[1] u kojoj se navode slova koji ne podliježu transkripciji. Znači li to da se nabrojena slova uvijek prenose u hrvatski jezik tako kako su napisana u njemačkome, ili katkada tako, a katkada drugačije? Na primjer, za slovo se *s* kaže da ne podliježe transkripciji, a dalje, u pravilu pod brojem 19 stoji da se *s* ispred samoglasnika transkribira kao *z*, odn. dalje, u pravilu 21 stoji da se *s* ispred *p* i *t* transkribira kao *š*; ili: kaže se da *h* ne podliježe transkripciji, a u pravilu broj 13 stoji da se *h* transkribira kao ∅...

Nije posve jasno ni pravilo br. 4, u kome se kaže da se slovo *c* ispred *e, ä, i, y* prenosi kao *s*. Kako to shvatiti? Ako to povežemo s pravilom br. 5 (c → k), mogli bismo zaključiti da svako njemačko *c* ispred navedenih grafema treba transkribirati kao *s*. Tu, čini mi se, Priručnik nije dovoljno precizan. Njemačko se, naime, *c* izgovara na četiri načina:

a) ispred *a, l, o, r, u* → *k*

b) ispred *ä, ae, e, i, ö, oe, y* → *c* (obično u grč. i lat. riječima)

c) ispred *e, i, y* (u engl. i franc. riječima) → *s*

d) ispred *e, i* (u tal. riječima) → *č*.

Ni primjer uz pravilo 4 nije najbolji. Ime *Celan* izgovara se (i transkribira): *Celan*.

Izgleda da je nekakva pogreška u formulaciji pravila pod brojem 7. Tu stoji da *ck* → *k*, ali u primjeru koji se navodi uz to pravilo uopće nema *ck*. Vjerojatno je tu nešto pomiješano: *ck* doista daje *k*, ali je naveden primjer za *ch* → *k*. No, neobična je i transkripcija primjera uz broj 7 (Christoph → Krištof). To je vjerojatno transkribirano prema pravilu *s (p,t)* → *š (p, t)*, ali je tamo potrebno reći da to vrijedi samo na početku riječi i na početku dijelova složenice...

Ako je svrha takve transkripcije da što vjernije našim grafijskim sustavom označi njemački izgovor, onda je, držim, potrebno provesti i pravilo da zvučni suglasnici na kraju riječi i ispred bezvučnih suglasnika prelaze u svoj bezvučni par, npr. *Gottfried* → → *Gotfrit*.

Upotpunio bih i posljednju rečenicu gdje se kaže da se udvojeni suglasnik transkribira kao jedan: isto vrijedi i za udvojeni samoglasnik, npr. *Aaron* → *Aron*.

Da više ne duljim! Ne kažem da transkripcijski sustav u Priručniku ne valja, nego samo da je u sadašnjem obliku nejasan i nepotpun. Stoga donosim prijedlog kako bi otprilike transkripcijski sustav za njemački jezik (za vlastita imena) mogao izgledati.

[1] Sve se moje primjedbe odnose na točku 427. Priručnika, tj. na str. 162–163.

Pri izradi ovoga transkripcijskoga sustava osnovna su mi pomoć bila ova dva priručnika:

Duden, *Aussprachewörterbuch*, Mannheim, ² 1974.

Siebs, *Deutsche Aussprache*, Berlin, ¹⁹ 1969.

1. Prenosi se nepromijenjeno: a, au, e, f, i, j, k, l, m, n, o, p, r, t, u.
2. Udvojeni suglasnici i udvojeni samoglasnici transkribiraju se kao jedan.
3. ä, ae → e: Kästner → Kestner, Baedeker → Bedeker
4. ah → a: Ahrensburg → Arensburk
5. äh → e: Währing → Verink
6. ai → aj: Kaiser → Kajzer
7. äu → oj: Tannhäuser → Tanhojzer
8. ay → aj: Haydn → Hajdn
9. b (na početku riječi i ispred samoglasnika) → b: Bach → Bah
10. b (na kraju riječi, ispred bezvučnog suglasnika i u sredini riječi ispred d, g) → p: Gottlieb → Gotlip
11. c (ispred a, l, o, r, u) → k: Conrad → Konrat
12. c (ispred ä, ae, e, i, ö, oe) → c: Cäsar → Cezar (uglavnom u grč. i lat. riječima)
13. ch (u sredini i na kraju riječi te u grč. riječima ispred ä, ae, e, i, ö, oe, y) → h: Fichte → Fihte
14. ch (na početku vlastitih imena i na početku grčkih riječi ispred a, l, o, r) → k: Christoph → Kristof
15. ck → k: Tieck → Tik
16. d (na početku riječi i ispred samoglasnika) → d: Dagobert → Dagobert
17. d (na kraju riječi, ispred bezvučnog suglasnika i ispred g, m, n, v, w) → t: Edgar → → Etgar
18. dsch → dž: Hedschra → Hedžra
19. dt → t: Reinhardt → Rajnhart
20. eh → e: Brehm → Brem
21. ei → aj: Heidegger → Hajdeger
22. eih → aj: Weihnacht → Vajnaht
23. eu → oj: Neumann → Nojman
24. ey → aj: Freytag → Frajtak
25. g (na početku riječi ispred samoglasnika i zvučnog suglasnika, unutar riječi ispred samoglasnika te u grč. i lat. riječima ispred l, m, n, r) → g: Grimm → Grim
26. g (na kraju riječi, ispred bezvučnog suglasnika i ispred d) → k: Siegfried → Zikfrit
27. h (na početku riječi i na početku dijelova složenice) → h: Brockhaus → Brokhaus
28. h (kada je samo grafijski znak za označavanje dužine prethodnog samoglasnika ili dvoglasnika, i to u sredini i na kraju prostih riječi) → ∅: primjere vidi pod ah, eh, oh ...
29. ie → i: Friedrich → Fridrih
30. ieh → i: Ziehrer → Cirer
31. ih → i: Schlemihl → Šlemil
32. ö, oe → e: Hölderlin → Helderlin, Goethe → Gete
33. oh → o: Kohl → Kol
34. öh → e: Köhler → Keler

35. oi → i: Voigt → Fokt
36. oy → oj: Nestroy → Nestroj
37. ph → f: Philipp → Filip
38. qu → kv: Quelle → Kvele
39. rh, rrh → r: Rheinweiler → Rajnvajler, Pyrrhos → Piros
40. s (ispred samoglasnika) → z: Weisenborn → Vajzenborn
41. s (na kraju riječi, ispred suglasnika i iza b, ch, ck, f, g, k, p) → s: Hanslick → Hanslik
42. sp (na početku riječi i na početku dijelova složenice) → šp: Spengler → Špengler
43. st (na početku riječi i na početku dijelova složenice) → št: Stephan → Štefan
44. sch → š: Schopenhauer → Šopenhauer
45. ß, ss → s: Großmann → Grosman, Massow → Maso
46. th, tth → t: Roth → Rot, Matthias → Matias
47. ti (u lat. riječima) → ci: Propertius → Propercius
48. tsch → č: Kretschmer → Krečmer
49. tz → c: Opitz → Opic
50. tzsch, zsch → č: Nietzsche → Niče, Zschopau → Čopau
51. ü, ue → i: Büchner → Bihner, Mueller → Miler
52. uh → u: Fuhr → Fur
53. üh → i: Bühler → Biler
54. ui → i: Juist → Jist
55. v → f: Vogel → Fogel
56. w → v: Wolf → Volf
57. w (u nastavku -ow) → Q: Bülow → Bilo
58. x → ks: Marx → Marks
59. y → i: Labyrinth → Labirint
60. z → c: Zeppelin → Cepelin

Napominjem da je transkripcijski sustav koji predlažem također nešto pojednostavnjen (a mogao bi se eventualno još pojednostavniti). Nisam uzimao u obzir kako se izgovaraju pojedina slova (dvoslovi, troslovi) u stranim imenima (izuzev latinska i grčka imena koja su udomaćena i u njemačkom jeziku), npr. da *ch* u francuskim imenima → *š: Chagall → Šagal,* a u španjolskim i engleskim imenima → *č: Churchill → Čerčil,* niti izgovor fonema čije je bilježenje preuzeto iz drugih jezika, npr. franc. *eau,* engl. *sh,* španj. *n* itd., te još neke izuzetke.

Možda je malo nespretno što za nosno-mekonepčani glas, koji se po njemačkom pravopisu bilježi *ng,* zadržavam digram *ng* odn. *nk.* Istina, taj glas postoji u hrvatskome jeziku, ali samo kao alofon [ŋ] te za njega nemamo poseban grafijski znak.

Napomena: Kada je ovaj osvrt već bio gotov, pojavilo se drugo izdanje Priručnika (Zagreb, 1987). U njemu su izvršene neke izmjene. Evo ukratko tih izmjena:

a) U popisu grafema koji ne podliježu transkripciji izostavljeni su *h* i *s.*
b) Broj pravila povećan je s 29 na 32, odnosno dodana su četiri nova pravila.
c) Nešto je izmijenjen redoslijed pravila.
d) Kod pravila ck → k umjesto primjera Christoph → Krištof stavljen je primjer Reinecke → Rajneke.
e) Ubačen je primjer ch → k: Chemnitz → Kemnic.

f) Izmijenjen je primjer za qu → kv: Quantz → Kvanc.
g) U pravilu 21 stavljena je oznaka da to vrijedi samo ako su *sp* i *st* na početku riječi, a dodano je posebno pravilo ako *sp* i *st* nisu na početku riječi.
h) Dodana su nova pravila: z → c i äu → oj.
i) Pravilo c (e, ä, i, y) → s (e, i) je izbačeno.

Sažetak

Domagoj Grečl, Filozofski fakultet, Zagreb
UDK 801.4:803.0:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 18. svibnja 1987.

Transcription of German Proper Names

The paper discusses the correct ways of transcription of German proper names and indicates their phonological adaptation in Croatian.

OSVRTI

SIDA KAO JEZIČNI PROBLEM

Kad su se pojavile prve vijesti o sidi i kad su se počeli javljati različiti nazivi za nju, zamolio sam neke liječnike da odmah kažu nešto o samom nazivu i predlože najbolji. Iz iskustva znamo da je teško potisnuti lošije riječi kad jednom prevladaju iako smo poslije pronašli bolje (npr. *samoposlužnica, samoposluživaonica, limunika,* umjesto *samoposluživanje, grape-fruit*). Međutim moja molba liječnicima nije našla odjeka.

I tako se danas praksa koleba između dvaju naziva: *sida* i *AIDS.* Prvi je francuska kratica od *syndrome d' immunodéficit acquis,* a drugi engleska od *acquired immune defenciency syndrome,* a obje znači *sindrom stečenoga nedostatka imunosti* ili *sindrom stečene imunodeficijencije.*

U našoj praksi prevladava naziv *sida,* a to je dobro jer se on potpuno uklapa u naš jezični sustav svojim glasovnim sastavom, naglaskom i sklonidbom: *sída, sídē, sídi, sídu...*, kao naša riječ *víla.* To je dakle preuzeta francuska skraćenica i piše se malim slovima.

AIDS ostaje kratica jer se sa svojim glasovnim sastavom uopće ne uklapa u naš glasovni sustav, već zato što ima dva samoglasnika pa dva suglasnika, i to još na kraju *–ds* jer oni ne mogu biti prihvaćeni ni kao inovacijski skup. Skup *–ds* treba zbog jednačenja po zvučnosti postati *–ts*, a to opet *–c*, a *i* se zamjenjuje sa *j* pa bi naš izgovor zapravo trebao biti *êjc* ili *ds >dz* pa bi bilo ejdz (ej ʒ) i tako bi AIDS, bilo tako ili *ejc,* vječno nosio oznaku neprilagođene tuđice. Stoga je dobro što se praksa priklanja nazivu *sida,* kad naši sidolozi nisu našli ništa prikladnije.

I sve bi bilo dobro i ja ne bih pisao ovaj članak da se ne javljaju mišljenja da je AIDS ipak bolji naziv i da ne postoji težnja da se